

akademske autsajdere, primjerice Karla Twestena (jednog od teoretičara Pruske stranke napretka), koji je poznat po svome spisu o životu i djelu Auguste Comtea. Kao što vidimo, recepcija utemeljitelja sociologije nije jednoznačna ni osobito slavna. Ona varira od udivljenja preko kritičkog poricanja do marginalnosti i ignorancije. Comte je, međutim, nastupio u ključnom razdoblju oblikovanja socijalne teorije, pojmiio narav njezine disciplinarnosti i stoga nijedna interpretacija, ako je objektivna, ne može poreći da je njegovo djelo uporište moderne socijalne znanosti ili barem njezina povijesnog samorazumijevanja.

No to su samo grube sadržajne konture Heilbronove knjige. U analizama i rekonstrukcijama ona je, međutim, izuzetno zanimljiv i bogat teorijski projekt. Uvodeći kategorije "intelektualnog poretka" i "intelektualnog žanra" Heilbron zapravo ustanovljuje određenu teoriju razvoja znanstvene spoznaje koji prethodi disciplinarnim rezovima i podjeli znanstvenog svijeta na relativno nezavisna "područja". U tom se pogledu može reći da je knjiga *The rise of social theory* značajan prilog sociologiji socijalne znanosti, koju autor elaborira eksplicitno se pozivajući na Bourdieuv stav: "Napredak znanja, u slučaju socijalne znanosti, pretpostavlja napredak znanja o uvjetima znanja". Zajedno s radovima Wolfa Lepenniesa, Franza Ringera, Petera Wagnera i Bjorna Wittrocka, ona pripada najboljim djelima te vrste.

Rade Kalanj

Dražen Lalić i Mirjana Nazor

NARKOMANI: SMRTOPISI

Alinea, Zagreb 1997, 276 str.

Nakon njegove treće knjige posvećene društvenoj fenomenologiji mladeži (*"Najsmo ljudi"*; *grafiti i subkultura*, 1991. /sa A. Leburić i N. Bulatom/; *Torcida*, 1993.), u hrvatskoj se društvenoj znanosti može početi koristiti sintagma *sociologija D. Lalića*. Svaki susret s Lalićevim istraživanjima devijantnog ponašanja mladeži izaziva u meni određenu zavist. Prvo, Lalićeva je istraživačka energija doista iznimna i, osobito u kontekstu hrvatske sociologije, sama po sebi vrijedna profesionalnog poštovanja. Drugo, Lalićeve teme proizlaze izravno iz života - uključujući, vrlo često, dramatične posljedice - i od neizmjerne su važnosti za protagoniste. Na poslijetku, Lalićevi su nalazi i zaključci redovito *uporabljivi* u najboljem smislu te riječi, to jest ponudeni su i kao elementi programa društvene akcije. Zbog svega toga, Dražen Lalić je, prema mom sudu, jedini domaći sociolog koji devijantnom ponašanju pristupa na teorijski i empirijski razrađen i koherentan način. Dokaze za tu tvrdnju nije teško pronaći u našoj sociološkoj produkciji.

Najnovija Lalićeva knjiga, napisana u koautorstvu s psihologinjom M. Nazor, temelji se na pedeset *smrtopisa*, to jest (anti) životnih priča splitskih narkomana. Još prije eksplozije medijskog zanimanja za problem narkomanije te histeričnih, najčešće ignorantskih, reakcija sa svih strana, Lalić i Nazor su, kao članovi istraživačkog tima, započeli rad na projektu *Socijalni i psihološki aspekti narkomanije mladih u splitskoj regiji*. Uz uobičajene financijske poteškoće, projekt je završen nakon tri i pol godine prikupljanja, obrade i analize podataka kao doprinos "naporima da se nedvojbeno složeni fenomen zlouporabe droge temeljitije upozna" (str. 10).

Knjiga je podijeljena u sedam poglavlja. Prvo, uvodno poglavlje nudi kratak pre-

gled i tumačenje zanimanja društvenih značnosti za problem narkomanije, poglavito tijekom druge polovice dvadesetog stoljeća. Odjeljak završava izlaganjem temeljnih statistika vezanih uz zlouporabu droga u Hrvatskoj. Drugo je poglavlje (*Teorijski predložak istraživanja*) posvećeno teorijskoj konceptualizaciji. Pošto su definirali osnovne pojmove, autori izlažu deset raznorodnih pristupa fenomenu narkomanije - od biologijskoga do mikrosociologijskoga (*teorija etiketiranja*) - nastojeći potom argumentirati svoje prihvaćanje *teorijske slagalke*. Držeći to primjerenim *olideterminizmu* problema kojim se bave, Lalić i Nazor prihvaćaju "višeslojnu teorijsku osnovu" (str. 37) ili kombiniranje navedenih pristupa. Poglavlje se nastavlja detaljnim ocrtom *društvenog konteksta* narkomanije u Splitu, pri čemu autori raspravljaju i o makro razini (rat i tranzicija u Hrvatskoj; socioekonomska struktura grada Splita) i mikro razini (splitske supkulture).

Treće poglavlje (*Povijesna geneza fenomena...*) započinje svojevrsnim rezom - pregledom povijesti zlouporabe narkotika u svijetu, što je, držim, trebalo smjestiti u uvodno poglavlje. Nakon toga kratkog historijata, Lalić ispisuje jedan od najzanimljivijih dijelova knjige: živu i analitički inspirativnu povijest splitske narkomanije. Osobito se važnim čini dio o *začetku epidemije* (prva polovica osamdesetih godina), u kojem se hipoteza o kulturnoj konvergenciji splitske mladeži, to jest o amalgamiranju dotad razdvojenih (često i fizički suprotstavljenih) supkultura (str. 59) - pri čemu je točka konvergencije, nažalost, upravo uživanje opojnih sredstava.

Iduće poglavlje (*Zlouporaba droge među mladima u Splitu...*), prema mom sudu najslabiji dio knjige, razmjerno je kratak i šturi prikaz kvantitativne etape istraživanja. Ostajući isključivo na razini deskripcije, M. Nazor izlaže osnovne nalaze upitnika provedenog 1995. godine na reprezentativnom uzorku mladih Splitskana između 14 i 29 godina starosti (N=996). (Prema izloženim nalazima, 28 % mladih probalo je "lakše", a 7,5 % mladih "teže" droge.) Za detaljniju analizu rezultata autori upućuju čitatelja na ori-

ginalni izvještaj, što otvara pitanje je li ovakvo poglavlje potrebno - no o tome nešto kasnije.

Peto, najopsežnije poglavlje (*Analiza životnih povijesti ovisnika...*; oko 150 stranica) donosi analizu **životnih povijesti** (*life histories*) ovisnika o heroinu. Prikupljeni su empirijski podaci podijeljeni u tri veće skupine: *život prije heroina*, *život s heroinom* i *viđenje budućnosti*. Materijal je, u cjelini, fascinant. Istraživači nas s lakoćom uvode u jednu drugu stvarnost, u svakodnevnicu likova od krvi, mesa i heroina. Oni iznimno detaljno objašnjavaju svoje odnose, stavove, postupke i, na kraju, nadanja. Strukturom, stilom i obradom empirijskih podataka ovaj je dio knjige ogledni primjer kvalitativne sociologije.

Iduće poglavlje (*Uvjetovanost ovisnosti o heroinu...*) nastoji odgovoriti na pitanje "čime je uvjetovan (...) problem (*narkomanije*, op. A. Š.) i kakva je njegova pozadina". Vjerni svojoj odluci o kombiniranju teorijskih pristupa, autori raspravljaju više "individualnih i društvenih čimbenika" (ličnost, obitelj, skupina vršnjaka, splitska sredina, suvremeno društvo itd.), inzistirajući na višedimenzionalnosti odgovora, što se, prema mom sudu, pokazuje problematičnim. Na kraju poglavlja (str. 234-5), Lalić i Nazor kritički analiziraju sadašnju društvenu politiku (*Nacionalna strategija suzbijanja zlouporabe droga u RH*) prema narkomaniji, ukazujući na niz nedorečenosti, ali i operativnih promašaja (usp. nove zakonske odredbe).

Pomalo neuobičajeno, ali efektno, posljednje je, sedmo, poglavlje posvećeno metodologiji istraživanja. Imajući u vidu kroničan deficit ozbiljnih (*lege artis*) kvalitativnih studija u hrvatskoj sociologiji, Lalićevo je izlaganje načela i ograničenja kvalitativne metodologije, osobito metode *životne povijesti*, važan prilog domaćoj metodološkoj literaturi. No, još je instruktivniji zapis o strukturi i organizaciji izloženog istraživanja, od pažljivog odabira uzorka (str. 240) do delikatnog pristupa ispitanicima (241-2). Nastojeći dočarati atmosferu istraživanja, nimalo nevažnu za validnost podataka i objektivnost procjena, knjiga završava s nekoliko

živih, crnohumornih dijaloga koji sjajno iscrtavaju odnos istraživača i informanata.

Budući da se studija *Narkomani: smrtpisi* razlikuje od uobičajenih znanstvenih izdanja, evo i nekoliko riječi o njezinoj opremi. U knjigu su uključene brojne ilustracije, poglavito kratki stripovi mlađih autora, a u prilogu je ispisan i iscrpan rječnik splitske narkomanske supkulture i žargona mladih. Osim toga, otisnuti su i tekstovi rock i pop pjesma splitskih izvođača posvećeni fenomenu narkomanije. Uvršten je adresar "ustanova i organizacija angažiranih u suzbijanju ovisnosti o drogama u RH".

Nadam se da je prikaz dovoljno naglasio vrline knjige, pa bih želio ukratko spomenuti i neke njezine nedostatke. Eksplicitno opredjeljivanje autora za mješavinu teorijskih pristupa ("teorijski puzzle") prate barem dva problema. Prvo, korištena metodologija ne dopušta provjeru (većine) specifičnih hipoteza koje proistječu iz svakog pojedinog teorijskog modela. Ovo se razvidno iskazuje u zaključnom dijelu, gdje nisu dovoljno empirijski argumentirani čimbenici koje autori drže odgovornim za fenomen narkomanije. Dio zaključaka proizlazi, drugim riječima, ne toliko iz empirijskog materijala koliko iz samih teorijskih hipoteza.

Drugo, tumačenje (nedvojbeno vrlo složenog) fenomena koje podjednako naglašava važnost ličnosti, obitelji, škole, vršnjačkih skupina, kulture mladih, splitske situacije, hrvatske tranzicije i suvremene urbane civilizacije, teško može zadovoljiti želju čitatelja za preciznijim (određenijim) tumačenjem. Nemogućnost uspostavljanja barem grube "rang liste" uzroka ukazuje, doduše, i na objektivna ograničenja kvalitativne metodologije. Nažalost, dio u kojem autori iznose kvantitativni prilog korištenoj metodologiji ujedno je i najmanje uspješan dio studije. Posve elementaran prikaz anketnog ispitivanja splitske mladeži - koji, sam po sebi, otkriva vrlo malo - nigdje se ne pokušava povezati s ostatkom istraživanja. Umjesto da bude dopunom, kvantitativni dio ostaje tek provizornim dodatkom kvantitativnim postupcima.

Usprkos ovim prigovorima, knjiga D. Lalića i M. Nazor jest primjer relevantnog i znanstveno rigoroznog istraživanja, ali i dokaz da sociologija može (i mora) biti strastvena, i dijelom avanturistička, potraga za odgovorima. I za našu sociologiju i za društvenu stvarnost bilo bi dobro kad bi ova prva domaća sociološka rasprava o narkomaniji postala znanstvenim *bestsellerom*. Za to, držim, *Smrtpisi* ispunjavaju sve uvjete. Izrijekom, ali i stilom i opremom knjige autori su studiju namijenili podjednako znanstvenoj i laičkoj publici. Upravo će, vjerujem, ova druga publika najbrže prepoznati još jedno obilježje koje Lalićevo pisanje odvaja od znatnog dijela domaće sociološke produkcije: *naglašenu empatiju* s ispitanicima. U ovom slučaju, s likovima prilično mračne drame za koju su, u pravilu, sami ispisali svoje uloge.

Aleksandar Štulhofer

XXIV. ISSR CONFERENCE

RELIGION - THE CITY AND BEYOND

Toulouse, 7.-11. srpanj 1997.

Redoviti dvogodišnji skup svjetskih sociologa religije (pod sponzorstvom njihove strukovne organizacije *International Society for the Sociology of Religion*) održan je ove godine u Toulousu. Glavne su teme, prije svega u plenarnim zasjedanjima, bile mnogobrojne sveze religije i gradskih sredina. Osim toga, prema već ustaljenom obrascu, niz drugih i vrlo raznovrsnih tema obrađivan je u posebnim radnim grupama i tematskim sekcijama. Početak je, pak, bio obilježen upoznavanjem religijske situacije domaćina skupa, o čemu su govorili D. Harvieu-Léger, J. P. Willaime, J. Baubérot i C. Bordes-Bénayoun.